

Інститут вищої освіти НАПН України

**ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ АДАПТАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО РИНКОВИХ УМОВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ**

В процесі трансформаційних перетворень, яких зазнала соціально-економічна система України з моменту набуття незалежності, навчальні заклади України стикнулися з низкою проблем інституціонального та організаційно-економічного характеру. Скорочення обсягів бюджетного фінансування із одночасним виникненням і розвитком приватної форми виробництва та реалізації освітніх послуг обумовили зміну структури попиту та пропозиції на освітні продукти. Означене, а також загострення конкурентної боротьби між навчальними установами за споживачів освітньої продукції, впровадження інноваційних форм і технологій навчання, інтеграційні процеси обумовлюють актуальність досліджень питань адаптивності організаційно-економічного механізму діяльності вищих навчальних закладів. Основною метою даної публікації є аналіз потенційних можливостей щодо удосконалення економічних інструментів адаптації вищих навчальних закладів України до ринкових умов господарювання.

Вважається, що термін «адаптація» у наукову лексику було введено Ж.-Б. Ламарком, який пов'язував еволюційні зміни окремих організмів із зовнішнім середовищем [1]. В економіці адаптацію розглядають як пристосування економічної системи та її окремих суб'єктів, працівників, до змін умов зовнішнього середовища, виробництва, праці, обміну, життя. Адаптація навчального закладу до змін соціально-економічного середовища має досягатися, передусім, на основі поліпшення структури, змісту та якості освітніх послуг, впровадження прогресивних технологій навчання, оновлення матеріально-технічної бази та управлінських технологій, збереження їх функціональних та економічних характеристик. Серед адаптивних заходів управління навчальною установою можна виділити: забезпечення маневреності економічними, кадровими та іншими ресурсами; зближення інтересів адміністрації та працівників; зниження витратності надання освітніх послуг; впровадження заходів щодо нарощування прибутковості (рентабельності) виробництва та реалізації супутніх товарів (робіт, послуг); розробку і впровадження схем управління дебіторською та кредиторською

заборгованістю; оптимізацію витрат на обслуговування матеріально-технічної бази, її системне оновлення, поліпшення та поточний ремонт.

Однак впровадження будь-яких адаптивних форм та способів управління навчальною установою передбачає відповідне фінансове забезпечення щодо їх реалізації або впровадження. У цьому ракурсі питання щодо підвищення адаптивності організаційно-економічного механізму вищого навчального закладу доцільно розглядати у площині залучення додаткових фінансових ресурсів, збереження існуючої дохідної бази бюджету навчальної установи, економії витрат та забезпечення їх цільового і результативного використання.

Слід відмітити, що впродовж останніх років в Україні намітилася тенденція щодо поступового зменшення кількості навчальних закладів на фоні випереджального скорочення кількості споживачів освітніх послуг у системі вищої освіти України [1]. Індекс споживчих цін на освітні послуги впродовж сталого періоду на 3-5 відсоткових пункти випереджає середній показник індексу споживчих цін на товари і послуги України [1]. Середня заробітна плата викладачів на 18-20 % нижче за відповідний показник по економіці України в цілому [2]. Питома вага витрат вищого навчального закладу на здійснення освітньої діяльності складає приблизно 85-87 % їх сукупного обсягу. Середньорічна вартість навчання одного студента у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації України складає на рівні 1,3 тис. USD [2]. В порівнянні, у країнах ОЕСР витрати на забезпечення освітньої діяльності складають на рівні 80 % сукупних витрат навчального закладу, а середньорічна вартість навчання коливається на рівні 13-14 тис. USD [2].

Означені тренди характеризують ринок освітніх послуг України, як достатньо стабільний, проте, із наміченою тенденцією щодо поступового скорочення споживачів освітніх послуг у майбутньому, а також наявністю низки проблем організаційно-економічного характеру, у тому числі, хронічної нестачі фінансових ресурсів, недовершеністю організаційно-правових умов щодо активізації розвитку підприємницької діяльності вищих навчальних закладів України. За таких умов, на першому плані постають питання щодо забезпечення організаційно-економічної стійкості вищих навчальних закладів, стимулювання їх подальшого розвитку із одночасним запровадженням заходів щодо запобігання проявам недобросовісної конкуренції на ринку освітніх послуг України. З метою підвищення адаптаційних можливостей вищих навчальних закладів на основі збереження

їх цілісності та стимулювання подальшого розвитку доцільно розглянути можливість удосконалення окремих економічних інструментів управління навчальними установами, затвердивши на загальнодержавному рівні:

- удосконалений порядок формування вартості освітніх послуг, у тому числі, на основі впровадження механізму визначення мінімального та максимального значення їх вартості, а також забезпечення його збалансування із механізмом бюджетного фінансування освітньої діяльності;

- декілька-компонентну модель бюджетного фінансування вищих навчальних закладів із виділенням інвестиційної складової, стипендіального забезпечення, заробітної плати викладачів;

- заходи щодо стимулювання залучення додаткових фінансових ресурсів у сферу вищої освіти на основі механізму державно-приватного партнерства, розвитку форм та методів кредитування та субсидіювання освітньої діяльності, державного зокрема, розгляду доцільності впровадження ваучерних схем фінансування освіти, удосконалення податкового законодавства в частині надання пільг закладам освіти на різні види діяльності, а також студентам і їх спонсорам (родини, підприємства тощо);

- мінімальний розмір середньої заробітної плати працівників вищих навчальних закладів на рівні, вищому, ніж середня заробітна плата по економіці України в цілому, принаймні на 10 – 15 відсоткових пункти.

Список використаної літератури

1. Ламарк Ж.-Б. Философия зоологи [Текст] : Т. 1 / Ж.-Б. Ламарк. – М. ; Л. : Биомедгиз, 1935. – 330 с.
2. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/2014 навчального року: стат. бюл. / Державна статистична служба України, 2013. – 165 с.
3. Державна статистична служба України. – 2014 р. – електронний ресурс : [режим доступу]. – ukrstat.gov.ua
4. Україна у цифрах у 2012 році. Статистичний збірник. / Державна статистична служба України, 2013. – 249 с.
5. Національні рахунки освіти України у 2008-2010 роках: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – 2012р. – електронний ресурс [режим доступу] – ukrstat.gov.ua

6. Education at a Glance 2013: OECD Indicators, OECD Publishing. OECD (2013). – электронный ресурс – [режим доступа] -<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2013-en>